

folklor/edebiyat, cilt: 25, sayı: 100, 2019/4

İlhan Başgöz ve Türkiye’de Bilim ve Fikir Adamı Olmak

Umay Türkeş Günay*

Türkiye’de folklor çalışmalarının tarihini okursanız 1913 yılında zamanın Ziya Gökalp, Fuad Köprülü, Rıza Tevfik gibi önemli aydınları tarafından başlatılan çalışmaların Cumhuriyet’ten sonra Konservatuar, Halk Evleri ve Türk Ocaklarında sürdürüldüğünü, 1935 yılında Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi’nin kuruluşundan sonra Pertev Naili Boratav’ın girişimi ile kurulan “Halk Edebiyatı Kürsüsü” adı altında akademik çalışma alanı olarak faaliyete geçtiğini öğrenirsiniz. Siyasi yaklaşımlarla 1948 yılında bu kürsünün lağv edilmesiyle 1958 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi kuruluncaya kadar geçen sürede akademik çalışmalar durmuştur. Üniversite dışında amatör araştırmacıların kurduğu dernekler ve yayımladıkları dergilerle derleme ve araştırma faaliyetleri yürütülmüştür.

DTCF, Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğretim üyesi, daha sonra Türk Halk Edebiyatı kürsü başkanı olan Pertev Naili Boratav, asistanı ve doktora öğrencisi İlhan Başgöz lağv edilen kürsünün kadrosu kalmadığı gerekçesiyle Fakülte’deki işlerini kaybetmişlerdir. Komünizmle ilgili faaliyette buldukları iddiasıyla yargılanmışlar ve beraat etmişlerdir. Ancak Halk Edebiyatı kürsüsü lağvedildiği için tekrar göreve dönmelerine izin verilmemiştir. 1944 İrkçılık ve Turancılık davası ve bu dönemde Komünizmle ilgili davalarla Türk bilim ve fikir hayatına zarar verilmiştir. Osmanlı döneminden itibaren politikacıların özellikle iktidarların kendileri gibi düşünmeyenleri etkisizleştirmek için suç icat ederek aydınları ve sanatçıları yargı yoluyla susturma girişimleri Türk fikir, bilim ve sanat hayatının gelişmelerini duraksatmış ve özgür düşünme alışkanlığını engellemiştir. Bilim, fikir ve kültür hayatımız kuraklaşmıştır. Yargılananlar yargıda aklansalar bile onlar için hazırlanmış yaftalardan kurtulamamışlar ve eski statülerine dönememişler, verimli ve üretken ortamlar yaratamamışlardır.

* Prof.Dr., Girne Amerikan Üniversitesi, umaygunay9@yahoo.com

Başgöz'ün anlattığına göre Samanpazarı'nda yaşadığı evin alt katında oturan komşusu sabaha kadar o zamanın teknolojisiyle imal edilmiş “tak tuk” ses çıkaran daktilo ile doktora tezini yazdığı için Başgöz'ü karakola komünist bildiri yazıyor diye şikâyet etmiş. Sabaha kadar daktilo ile ancak suç işleneceğini düşünen komşunun çağırdığı polisler gelince Başgöz'ün doktora tezi yazdığını görmüşler. Bilim adamı, fikir sahibi, aydın olmak için hep ben suç işlemiyorum savunması gerektiren ortamda verimli olmak mümkün mü?

Bugünün gençleri “fikir adamı” kavramını tanımamaktadırlar. “Efkâr” kelimesinin fikrin çoğulu “fikirler” anlamına da yabancıdırlar. Halk, “efkâr” kelimesini sıkıntı diye kullansa da aslında fikri olan ve fikir geliştirenlerin düşünceli ve bir konuya odaklandıkları için dalgın oldukları gerçeği geçmişte kalmıştır. Fikir adamlarımız ve fikir iklimimiz mahkemelerle, darbelerle öldürülmeseydi yurdumuz çocukları, FETÖ örgütüne çalınmaz ve 15 Temmuz dramı yaşanmazdı. Bence Fetö örgütünün ülkemize verdiği en büyük zarar, emek ve yetenekle, eğitim ve öğretimde ilerleme ve yükselme; kazanılan birikim ve liyâkatla sorumlu makamların gereğini yerine getirme olgusunu ve inancını ortadan kaldırmasıdır. Gençlerden emek ve yetenekle başarmak gerçeği ve inancı çalınmıştır. Emek ve yetenekle kazanılan özgüven yerine birilerine borçlu ve çalıntı sınavlarla çalışkan ve yeteneklilerin hakkının yenmesini içine sindiren dejenerasyon sosyal psikolojinin önemli araştırma alanı olmalıdır. Aynı zamanda vicdan, ahlâk ve karakter kavramlarının da sorgulanmasını beraberinde getirir. Yetenek ve emeklerine rağmen kaybedenlerin hayal kırıklığı büyük olmakla beraber Pertev Nâili Boratav ve İlhan Başgöz'de görüldüğü üzere bilgi ve beceri başka coğrafyalarda üretme imkânı bulacaktır. Makamlar kişilere ait değildir ama bilgi ve yetenek kişiye aittir. Er veya geç bilgi, beceri ve yetenek takdir edilecektir.

Halk bilimi çalışmalarını bilimsel zemine oturtan ve Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde çalıştıkları kısa sürede bugün hepimizin takdirle değerlendirdiği ve yararlandığı derleme, arşiv ve inceleme çalışmaları yapan Prof. Boratav ve Prof. Başgöz Türkiye'de çalışma imkânı bulamadıkları için yurt dışına gitmişlerdir. Prof. Boratav tamamı Türk kültürüne ait birbirinden değerli bilimsel çalışmalarını Fransa'nın kendisine verdiği imkânlarla hazırlamıştır. Prof. Dr. İlhan Başgöz, ABD'de Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru alanında ufuk açıcı çalışmalar yapmıştır.

Başgöz, *Turkish Folk Stories About The Lives of Minstrels, Journal of American Folklore Studies*, Cilt 65, Ekim-Aralık 1952, Nu. 258.; *Dream Motif in Turkish Folk Stories and Shamanistic Initiation, Asian Folklore Studies*, Cilt 16-1, Tokyo, 1967.; *Turkish Hikâye-Telling Tradition in Azerbaijan, İran, Journal of American Folklore*, Cilt 83, Ekim-Aralık 1970, No. 330.; *The Tale Singer and His Audience, Folklore Performance and Communication*, Hazırlayanlar: Dan Ben Amos ve Kenneth S. Goldein, Paris 1975; *The Structure of the Turkish Romances*, Folklor Today 1976 (Indiana University).

Başgöz'ün yukarıda künyeleri verilen çalışmaları; Fuad Köprülü'nün İkdâm Gazetesinde ve Edebiyat Araştırmaları'nda yayımlanan “Âşık Tarzının Menşe ve Tekâmülü” başlıklı seri makalelerinde ortaya koyduğu tespit ve görüşleri geliştirerek örneklerle zenginleştiren dikkat çekici çalışmalardır. Benim “Türkiye'de Âşıklık Geleneği ve Rüya Motifi” adlı doçentlik tezim Köprülü ve Başgöz'ün çalışma ve hipotezlerinin devamında ortaya çıkmış bilimsel bir sonuçtur. Âşık Edebiyatında geldiğimiz bu nokta bilimde sürekliliğin önemini göstermek açısından da çok kıymetlidir. Köprülü'nün “ilmi nesiller tamamlar.” sözünün de somut göstergesidir.

Bu tabii ki Köprülü, Başgöz ve ben birbirimizin bütün görüşlerine ve yaklaşımlarına bütünüyle katılıyoruz anlamını taşımamaktadır. Köprülü kendi çağının verilerinden hareketle bazı sonuçlara ulaşırken Başgöz'ün ve benim ulaştığımız özellikle sözlü kaynaklar bazı hükümlerde düzeltmelere ve yeni yorumlara ve sonuçlara ulaşmamıza yardımcı olmuştur.

Başgöz'ün *Karacaoğlan*, İstanbul 1984; *Yozgatlı Karacaoğlan*, Cumhuriyet Gaz. 30 Ağustos, 1990; da yayımlanan *Karacaoğlan*'la bazı değerlendirme ve yaklaşımları ile ilgili hemfikir olmadığımı zamanında kendisiyle paylaşmışım. Başgöz de bazı konularda benimle aynı görüşte değildir. Bilimsel çalışmaların temeli eleştiriye dayanır. Eleştiri bilimsel üslup ve akademik terbiye ile yapıldığında bilimde gelişme sağlanır.

Prof. Başgöz'ü önce yayınlarından tanıdım. O yıllarda biz, Boratav ve Başgöz'ün öncü ve bilimsel niteliği yüksek çalışmalarını üniversitede okutmakla beraber Türkiye'yi yöneten güç onların sempozyum, kongre gibi bilimsel toplantılara katılmalarını engelliyordu.

Şimdi tam tarihini hatırlamakla beraber 1990'lı yılların başlarında Ankara'ya geldiğini duyduğum Başgöz'ü Hacettepe Üniversitesi'ne konferansa davet ettim. Komünist oldukları için üniversiteden atıldıkları iddia edilen Boratav ve Başgöz'ü zamanında yargılanıp beraat etmelerine rağmen kendilerine yakın akademisyenler bile onları o tarihe kadar üniversitelere davet edememişlerdi. Başgöz, kendi topraklarında, kendi diliyle, Türk öğrenci ve akademisyenlere konferans vermekten hem heyecan hem de büyük bir memnuniyet duymuştu. Freudcu yaklaşımla ele aldığı Nasrettin Hoca konulu bu konferans bittikten sonra, Bölüm Başkanlığı odasında sohbet ederken bana: “Beni davet etmek için nasıl izin alabildiniz?” diye sordu. Ben de “Kimseden izin istemedim. Değerli bir hocayı öğrencilerimle buluşturmak görevim diye düşündüm” dedim. Sohbetimiz sırasında bana: “Umay Hanım, siz nasıl ve nerede bu kadar aydın, hoşgörülü, ileri görüşlü yetiştiniz?” diye sordu. Ben de: “Sizin faşist dediğiniz Türkes'in ocağında” diyince, yaftalarımıza içimiz acıyarak güldük. Daha sonra Türkiye'deki üniversitelerin kapıları Başgöz'e açıldı. Boğaziçi, ODTÜ, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde dersler verdi.

1940'lı yıllarda başlayan bugün de devam eden öğretim üyelerini yaklaşımlarından ve tercihlerinden dolayı üniversiteden çıkarmak uygulamasının hem bilim hayatımıza hem de fikir, sanat ve kültür hayatımıza zarar verdiğini düşünenlerdenim. İhsan Doğramacı'nın kurduğu Hacettepe ve Bilkent Üniversitesi'nde bilimsel niteliği yüksek, siyaseti ve tercihlerini sınıfa taşımayan öğretim üyelerine hizmet etme imkânı tanınmış ve özlük hakları ellerinden alınmamıştır. 12 Eylül darbesi sonrası Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Emel Doğramacı'nın bu objektif yaklaşımı ile ben akademik hayatıma devam ettiğimin hep bilincinde oldum. Diğer devlet üniversitelerinde olsam mensubiyetim sebebiyle işime anında son verirlerdi. 1980 sonrasında YÖK yasası değiştiğinde profesör olmak için üniversite değiştirmek zorunlu oldu. Ben de Elâzığ Fırat Üniversitesine müracaat etmişim. Üniversite bana cevap vermeyerek kibarca beni reddetmişti.

Boratav ve Başgöz yabancı coğrafyalarda var olabilmiş iki akademisyen olarak Türk bilim hayatına katkıda bulunabilmişlerdir. Kendi tercihleri doğrultusunda Türkiye'yi terk etmeyen Nihal Atsız, Süleymaniye Kütüphanesi'nin arka odasında izole bir hayat sürmüştür. Nihal Atsız, romanları ve şiirleriyle Türk Edebiyatı alanında kendine ait orijinal bir kulvar yaratmış değerli bir düşünür, yazar ve şâir olarak hayatını tamamlamıştır. Nihal Atsız, üniversiteden

çıkarılmamış olsaydı veya o da yurtdışında akademik hayatına devam edebilseydi “ Türk Edebiyatı Tarihi” (2015), “ Tevarih-i Cedid-i Mirat-ı Cihan” (2015), “Oruç Bey Tarihi” (2015) gibi nice bilimsel inceleme nitelikli çalışmalarla Türk bilim hayatını zenginleştirecekti.

Görünürde böyle değerli kişileri cezalandırdığını düşünen siyasetçiler ve toplum aslında Türk milletini cezalandırarak bilimde, sanatta, ve düşünce hayatımızda bizi telafisi mümkün olmayan yoksunluklara mahkûm ettiklerini artık fark etmelidirler. Siyaset de bilgiye dayalı üretildiği takdirde ülkeye ve insanlığa yarar getirir. Her fikir eyleme dönüşmediği gibi her eyleme dönüşen fikir de zararlı olmayabilir. Mademki o fikirdesin suç örgütü kurabilirsin gibi niyet okuma ve atfetme insan haklarına da aykırıdır.

Değişik ideolojilerin temsilcisi olan veya kişisel yaklaşımlarına yakın bulan fikir adamı, sanatçı, bilim adamı ve politikacıların tercih ve yaklaşımlarından dolayı yargı yoluyla cezalandırılmaları, yargı ceza vermiyorsa siyâsi erkle dışlayarak özlük haklarından mahrum etmeleri, fısıltı gazetesi vasıtasıyla yalnızlaştırılmaları, akademik faaliyetlere dâhil edilmemeleri Türk bilim, sanat, kültür ve fikir hayatını durma noktasına getirmiştir. Bilim, sanat ve yaratıcılık kendine güven ve cesaretle gelişir.

Keşifler aykırı düşüncelerden doğar. Hitler’in insanlık adına onaylanması mümkün olmayan uygulamalarından insanlığa özellikle tedavi alanında çok önemli olan genetik çalışma alanı doğmuştur. DNA’nın ve kök hücrenin keşfi de Almanya’da yaşanan dramın içinden ayrıştırılan iyiliğe dönüşümdür. Siyasi iktidarlar, felakete dönüşme çizgisi konusunda hassas olmadıkları takdirde fikir ve ilim hayatında bizdeki kuraklığı doğuracaklarını bilmelidirler. Bataklık mı çöl mü ikilemi yerine münbit toprakları tercih etmelidirler.

İdeolojik olarak farklı yaklaşımlarımız Başgöz’le benim birbirimize saygı, sevgi ve takdir duymamıza mâni olmamıştır. Çünkü vatanperverlik ve bilimde objektiflik gibi iki temel ortak noktamız ikimiz için de çok kıymetlidir. Prof. Dr. Başgöz’e Türk Halk Edebiyatı alanına yaptığı katkılardan ötürü teşekkür ediyorum ve sağlıklı ömürler diliyorum.

Kaynaklar

Bölükbaşı, R. T. (1913). Folklor-Folk Lore. *Peyam Edebi İlâve*. ss. 20.

Gökalp, Z. (1913). Halkiyat. *Halka Doğru Dergisi*.

Günay, Türkeş. U. (2018). *Türkiye’de âşıklık geleneği ve rüya motifi*. Ankara.

Köprülü, F. (1914). Halkiyat. *İkdam Gazetesi*.

Köprülü, F. (2012). *Edebiyat araştırmaları*. Ankara.